

Vzpričo te Oničeve iznajdbe »nevidni glumači razstavljajo oder za darovanje in razodetje«. Darovanje je »Opferung« in Oničevi kozmični kolegi, kolikor jih mogočni pometač še ni pomel iz praških in lipsijskih kavarn, bodo veseli te slovenske filialke. Le da je medtem matično podjetje ustavilo plačila, ne da bi bilo o nesreči moglo pravočasno obvestiti vse svoje agente po deželi.

In tako eden teh še vedno meče »svoj plašč, stkan iz bolesti, vetrovom« in velika je njegova »prešernost med samim seboj razgaljenim, pojčim...« (Str. 36.)

So pesmi, ki so pri lasi podobne pesmim. In so pesmi, ki pesmim niso podobne. Take so Oničeve. In dobro je, da so take. Še sam bo prej spoznal, da Razodetje (str. 5.—9.) ni razodetje, temveč ščavje besed, pusto in gosto, ki skozenj niti »novi, daljni, težki koraki« ne morejo, ki prihajajo »od ugašajočega zapada«. Da Steber jetičnih (str. 21.) ni, kar naj bi bil, dokler »v diven zanos vesoljnih požarov« pleše poet »po taktu sviračev na obcestnih svetilkah«, kakor da je »zbesneli prerok iz belih vasi«. In da zlasti Popotnik ob studencu (str. 35.) ni tako sam, kakor se mu zdi:

»Ha!

Ali sem le sam,
dvakrat prokleti ali blagoslovljeni sin gora,
in ni mi tovariša na zemlji za dvogovor? —
Pridi, kdorkoli, le meni samemu enak,
da se pogovoriva iz obličja v obličje!«

Onič ni sam. Mnogo jih je, tako mnogo, da jih v Pragi in Lipsiji niti v konfekejsko branšo ne sprejemajo več. Slovenec, žal, hodi in misli počasneje.

Stanko Majcen.

Ivan Rozman: **Nova erotika**. Dissonance in akordi. V Ljubljani, 1923. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Je modrost indijska, ki pripoveduje, da je stopil brat mislec izza taksusove sence med brate poete. Ti so vinjeni v solncu rezali podobe iz gline. On pa je bil v senci in si je stregel vode iz studenca. Stopil je mednje in lej, bil je eden njih. Poslej so ga imeli za svojega, in kadar so se razgovarjali, nisi razložil, kdo govori.

Če te besede veljajo tudi o Ivanu Rozmanu, ki je z Novo erotiko, z Novim človekom postavil pred nas nad 200 aforizemskih dognanj, v opreznoskrbni besedi, trdnem stavu, potem bi mu bilo čestitati.

Godilo se mi je pri tej knjigi tako: Prvi pogled se je razveselil kultiviranega jezika, ki s tolikšno lahkoto vali tolikanj težke misli. Izčiščen je, kot od notranjega ognja prežarjen. Mestoma se te dojmi stisnjen. Potem sem si izbežal mesta, ki sem se od njih nadejal največ.

»Glej trpine, ki mukotrpno odpirajo in razkrajajo organizme življenja, da bi prišli resnici do živega. Delé jih siloma v dve prazni mrtvi lupini, v vsebino in obliko.« (Str. 27.)

»Fravo umetniško delo je: roditi iz ničesa. Kdor ni pozabil starega sveta, ne more roditi novega.« (Str. 80.)

Tam mukoma analizirajo obliko in vsebino Prešernovega soneta, kvinta, slovenščina, profesor Topež, tu nekdo v sponah starega sveta poraja nove: Če se ozremo nazaj v zgodovino... in Asirei in Babilonci.

Pridobili so me ti stavki in pričel sem od konca, previdno in počasi. Nemudoma moram pripomniti, da sem se Kantu in njegovim doslej ogibal z doslednostjo, ki je že nekako značaju podobna. Ne poznal bi jih, ko bi jih srečal danes. O mislecih nove romantike pa ne upam trditi, ali Rozmana poznajo ali bolj zase živé. Carl Dallagov Veliki nevednež, J. H. Newman i. dr. kakor Rozman kedaj pa kedaj stopijo »izza taksusove sence« med mladi rod oblikovavcev. Ne zgražajo se nad vinjenostjo lahkomišelnega rodu, čeprav sami pijo le vodo. Vedo vse in še mnogo več, in da ne znajo rezati podob iz gline, ni ne njih ne onih bolečina. Vendar sta mi za zdaj — gospod Rozman naj ne zameri — za zdaj Dallago in Newman, ki je Anglež, dočim je prvi ponemčen Italijan, ljubša. Če bi se hotel uveriti, kaj Rozman vidi, ko reče: intuicija, bi ne imel lahkega posla, kakor vsaj s senco »lepe blodnosti« računim od vsega pričetka in vem, da je lahko tudi voda ambrozija višnjih bogov.

»Intuicija je otrok resnice in življenja,« stoji na str. 13. »Obe (namreč intuicija in resnica, ki pa v stavku ne tvorita stilistične enote, tako da na prvi pogled ne veš, kdo sta ti obe) stojita pod zakonom Večnosti, življenje pa je bojno polje Minljivosti, kjer Večnost krsti svoje junake.«

Str. 13.: »Predpogoj intuicije in idejam je živa Enota.«

Str. 14.: »Intuicija se rodi iz organizma, stoječega za križiščem.«

»Intuicija povzroča nosečnost umetnikove duše,« str. 15.

Str. 25.: »Sestavina organizma, ustvarjenega po intuiciji in idejah, je bistveno različna od sestavine organizma, narejenega po pojmihi.«

Če bi ne vedel, kaj je intuicija — in včasih tega res ne vem, Rozman, ki bi se k njemu zatekel, bi mi jo komaj razložil.

Tudi Rozmana je čas »velikega obračuna, čas svetovne vojne« postavil pred nalogo, ustvariti novega človeka. Le da pri nas čas pred izbruhom zla ni bil tako star in zrel, da bi se bili kovači nove usode mogli že takrat pripraviti na veliko kovanje. Takrat in dolgo prej. Bila so znamenja, Sodome in Gomore pa nismo imeli. In tako je Rozmanov format nujno ozek in po pravici, malo nepripravljen, se zdi, je naskočil svoj veliki tekst. Še mu gledajo učitelji čez ramo, sami dostojni, mogočni mojstri misli. Še ni pregledal naših zemljâ vseh, da bi ga instinkt povedel tja, kjer spoznanje najtežje čaka odrešenja po besedi.

In njegov stavek ni aforizem. Aforizem je več od resnice. Je resnica in pol. In če široka proza koplje problemu tla izpod nog, marljivo, neizgrešno, brez prestanka, dokler problem zrušen ne leži na poljani in mu vidimo v sree vsi, potem aforizem opravlja isti posel. Le da kakor tigra plane problemu za vrat — in že je na zemlji. Namreč problem, plen krvoločnega loveca.

Nova erotika so premišljevanja ob vodi. Studenčnica je čista, senca vonjiva in le premalokdaj se kakor južno nebo vzboči morje astralne svetlobe nad njimi, ki vinjeni od soka trte režejo podobe iz gline.

Rozmanov obraz je podoba. Naj bi bilo še vino njegova misel.

Stanko Majcen.

Ivan Dornik: **Pasijonke**. Povestice za mladino. Založila Goričar & Leskovšek v Celju. 1923. Tisk Zvezne tiskarne v Celju. Strani 39.

Drobna knjižica, ki je bodo otroci veseli! Iz srca za srce je pisana in ne iz šolskih možgan, iz katerih je izšlo toliko naše »mladinske« literature. Štiri povestice obsega: »Pasijonke«, po katerih nosi naslov, »Nevihta« in »Na sobotni večer« ter »Pot materine duše«. Prva, ki jo je prinesel svoj čas »Vrtec«, je po motivu in tehnični izpeljavi pač najlepša. Take povestice za mladino nisem še zlepa bral. Kako bo otrok z Barbiko čustvoval, kako z njenim bratcem Mihecem žalosten, ko prebere po Barbikini smrti njeno domačo nalogo: »Meni je ime Barbika. Imam še Očeta in Mater. Imam še enega Brata. Ime mu je Mihec. Miha ni Doma. Uči se pri Stricu za Sodarja. To je Zelo daleč v dolini in Miha imam Najrajši.« »Nevihta« je slika s travnika, kjer pridna družina hiti, da bi pospravila pred neurjem, a očeta-alkoholika ni: v vasi popiva in se ne zmeni za delo. Toča se vsuje in vse pokonča. Francelj, ki je skušal nadomestiti očeta in pripeljal voz, je s konjema še tik pred nevihto pribežal domov in izpred hleva opazoval pokončanje travnika in vso materino boleščost: »In štirinajst let se je v tesnem venecu oklenilo Franceljnovega srca; dvignil je roki in stisnil pesti.« Brez naukov in mimogrede bo otrok vedel, da Francelj ne bo posnemal očeta in se bo zavedel ž njim, da je alkoholizem veliko zlo. — »Sobotni večer« se zave študent, ki je hotel med počitnicami po svetu, da bi bil greh, z novci, ki sta jih oče in sestra z žulji v tovarni prislužila, iskati veselja in razvedrila izven doma. »Pot materine duše«, ki jo je med vojno prinesel Dom in svet in je bila prevedena v češčino, kaže veliko ljubezen naših mater, ki so bile s svojimi sinovi med vojno križane.

Staršem in šolskim vodstvom knjigo najtopleje priporočam: ž njo bodo otrokom dali, česar jim s svojo besedo ne morejo tako lepo in neopaženo dati.

Joža Lovrenčič.

Igo Gruden: **Miška osedlana**. Pesmi za mladino. II. Vavpotič. 1922. Založba Jug v Ljubljani. Tiskala tiskarna A. Slatnar v Kamniku. Str. 48. E pur si muove! Značilna je historija naše otroške in mladinske pesmi: pred 53 leti — »Vrtec« je začel tedaj izhajati, učitelj ga je poklical v življenje — naši očetje in matere niso poznali v svoji otroški dobi druge pesmi kot onih, ki so prehajale iz roda v rod: nazorna opazovanja vsega, kar otroka zanima: primerjanje, oponašanje, nagajivost, besedne igre in onomatopoično ilustriranje, navezane na lokalne prilike in pojave. Vse to so bile pesmi, res otroške pesmi.

Z »Vrtem« je začela literatura. Pesem, namenjena otroku, ni bila več pesem. Ni prihajala od srca

in ni bila izraz neposrednega čustvovanja. Privzdignjen prst in podčrtan nauk sta karakteristikon polstoletne naše »umetne« otroške pesmi. Prvi je občutil to zlaganost in greh nad otroško dušo Levstik, ki je, sledeč duhu narodne otroške, ustvaril klasične bisere in jih priobčil v »Vrtec«. Nauka, ki ga je dal, niso razumeli in pesmi, ki jih je prinašal edini mladinski list, so bile od leta do leta ko krajcar: obrabljeni šablonski motivi, vzgojno poantirani. Prišla je moderna in v »Vrtec« in »Angelčku« se je oglasil Župančič, svež in sočen in otrok ga je bil vesel. Ko je Župančič le nekaj Smiljančevih pesmi priobčil v knjigi »Pisanice«, je za otroke utihnil, umrla sta njegova druga Siluška in Lucijan in še Sardenko je onemel. In mladinske liste »Vrtec«, »Angelček« in »Zvonček« so polnili s pesmijo študentje in — učitelji. Študent je opeval letne čase, učitelj pa je ostal zvest svojemu poklicu in učil in koval. Pa je prišla svetovna vojna in Župančič se je vnovič oglasil: sto orehov-ugank je vrgel med mladino in Cicibana nam je predstavil. To je bil dogodek! Pot od Pisanic do ugank in Cicibana je šla mimo »Čaše«, »Čez plan« in »Samogovorov«! Ob Levstiku ne postavimo Pisanic no Uganke in Cicibana! Zdi se: česar ob Levstiku niso razumeli, razumemo danes ob Župančiču: Albrecht, Bevk, Gruden. Povračajo se k narodni pesmi in iz nje čustvujejo in pojo kakor sta pokazala mojstra Levstik in Župančič. Zlasti drugega se držijo in se ne morejo otresti njegovega vpliva. Tudi Gruden ne. V »Miški« je motivno — dokler jo spremlja po Goriškem — sam svoj, sicer pa vplivan, da ti ob njegovi kar zazveni paralela motiva in besede.

Umetno otroško pesem sedaj imamo. Pod črto Levstik—Župančič—Bevk—Albrecht—Gruden v bodoče ne smemo več pasti!

Vavpotičeve ilustracije v »Miški« so primerne, dasi niso kaj posebnega.

Joža Lovrenčič.

Jadranski almanah za leto 1923. Uredil dr. Alojzij Res. Na svetlo dala Naša založba v Trstu. Naslovno stran je narisal Avgust Bucik. Tiskala Narodna tiskarna v Gorici. — Almanahi imajo pri nas svojo tradicijo: redki so in ne uspejo; vedno so mimogredoč izraz kake struje ali družbe; navadno so prisiljeno blago, zato jih ni, ki bi bili epohalni. Jadranski si obeta, da »postane leto za letom verno, neizpačeno zrcalo vsega našega življenja, obračun čez naše delo na vseh poljih kulturnega, gospodarskega, socialnega in političnega udejstvovanja našega ljudstva od Triglava do Kvarnera«. Ta almanah hoče postati duševna bilanca narodnega življenja v Primorju in vez, ki naj kot moralna nit vodi k domačim delavcem izven doma. Svojo programatično nalogo je prvi letnik častno izpolnil. Od koledarja in lahke, skoroda pratikarske snovi je razvrščeno toliko bodisi čisto duševnega ali informativno praktičnega gradiva, da v nekem oziru knjiga res zasluži ime: zrcalo. Urednik je zbral in razvrstil v prijetni izmeni koristno in lepo, da knjiga zanima in zadovoljuje. Za nas to stran so dragoceni zlasti informativni članki o gospodarskih in šolskih razmerah, dočim lepo-